

روزشمار جنگ

یکشنبه

۱۲ اردیبهشت ۱۳۶۱

۸ رجب ۱۴۰۲

۲ مه ۱۹۸۲

۱۲۶

در سومین روز عملیات بیت المقدس، ارتش عراق به مواضع نیروهای قرارگاه قدس در شمال رودخانه کرخه کور حمله کرد ولی با مقاومت نیروهای این قرارگاه ناچار به عقب نشینی شد. نیروهای قرارگاه‌های فتح و نصر هم در عملیاتی موفق شدند شکاف بین این دو قرارگاه را پر کنند. پس از پاتک دیروز دشمن و بازپس‌گیری همه سرپل‌های قرارگاه قدس در جنوب رودخانه کرخه کور و منطقه نورد (جنوب غربی اهواز)، اگرچه اغلب فرماندهان عملیاتی به این باور رسیدند که ادامه عملیات در محور کرخه کور امکان‌پذیر نمی‌باشد، لیکن هنوز درخصوص ادامه عملیات در محور نورد و امتداد جاده اهواز - خرمشهر امیدوار بودند، که انجام این امر به روز بعد موکول شد. در همین حال، ارتش عراق در ادامه حملات دو روز گذشته خود علیه مواضع یگان‌های قرارگاه قدس، امروز در ساعت ۵:۰۱ با یک تیپ زرهی و دو تیپ پیاده و با پشتیبانی آتش شدید توپخانه، به منطقه طراح (محور قدس ۳) حمله کرد که با مقاومت شدید رزمندگان قرارگاه قدس مواجه شد. در ساعت ۲:۰۰ نیز نیروهای عراقی با اجرای آتش تهیه در محور حیانیه و قیصریه (محور قدس ۲) به قوای خودی در شمال کرخه کور حمله کردند که با مقاومت سرسختانه رزمندگان قرارگاه قدس این حمله دفع شد و نیروهای دشمن در هر دو محور تا ساعت ۳:۳۰ به جنوب کرخه کور عقب‌نشینی کردند.^(۱)

در محور قرارگاه‌های فتح و نصر نیز هنوز در محدوده کیلومتر ۸۶ تا کیلومتر ۹۶ جاده اهواز - خرمشهر الحاق برقرار نشده بود و تیپ ۸ مکانیزه عراق با استقرار در این محدوده نیروهای این دو قرارگاه را در دو روز گذشته زیر فشار قرار داده بود. طرح عملیات الحاق در این محدوده در آخرین دقایق شب گذشته از سوی تیپ ۸ نجف (از قرارگاه فتح) از محور شمالی و تیپ ۷ ولی عصر (عج) (از قرارگاه نصر) از محور جنوبی به مرحله اجرا درآمد. براساس این طرح، تیپ ۸ نجف با پشتیبانی تیپ ۳ زرهی لشکر ۹۲، می‌بایست از کیلومتر ۸۶ به طرف کیلومتر ۹۶ پیش رفته و ضمن انهدام تیپ ۸ مکانیزه عراق، این قسمت از جاده را

تصرف کند و در آنجا موضع پدافندی بگیرد. هم‌زمان، تیپ ۲۵ کربلا به همراه تیپ ۵۵ هوا برد مأموریت داشتند خط پدافندی قبلی خود (از کیلومتر ۶۸ تا کیلومتر ۸۰) را تا کیلومتر ۸۵ گسترش دهند. تیپ ۷ ولی عصر (عج) نیز باید همراه با تیپ ۱ پیاده لشکر ۲۱ حمزه که در شرق جاده مستقر بود، به طرف جاده رفته و از سمت راست با تیپ نجف و از سمت چپ با تیپ ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) الحاق کند.

با شروع عملیات، تیپ نجف که حرکت خود را از کیلومتر ۸۶ جاده به طرف جنوب آغاز کرده بود، پس از دقایقی با دشمن درگیر شد. تیپ ولی عصر (عج) نیز از شرق محور کیلومتر ۹۵ جاده به سمت این جاده وارد عمل شد. آتش تانک و توپخانه دشمن روی نیروهای خودی شدت داشت. در مقابل، از توپخانه خودی درخواست اجرای آتش شد. احمد کاظمی فرمانده تیپ ۸ نجف که با تیپ ۸ مکانیزه عراق درگیر بود، حدود ساعت ۰۱:۰۰ بامداد در تماسی با تیپ ولی عصر (عج) اعلام کرد: «ما الان داریم مستقیماً به طرف پایین می‌آییم. ... به او [رئوفی، فرمانده تیپ ولی عصر (عج)] بگو سریع بجنبند؛ ما داریم با درگیری داخل می‌آییم و دشمن هم دارد فرار می‌کند و یک تعداد زیادی از آنها هم محاصره و تسلیم شدند. ...»

از آنجا که میزان آتش توپخانه خودی نسبت به دشمن خیلی پایین بود، از قرارگاه کربلا و قرارگاه فتح خواسته شد علاوه بر افزایش حجم آتش توپخانه خودی، مواضع دشمن در ۲/۵ کیلومتری غرب جاده را زیر آتش قرار دهند. در این میان، تیپ ۲۵ کربلا هم‌زمان با گسترش به سمت جنوب (به دنبال تیپ نجف) به غرب جاده نیز نفوذ کرده و در حال انهدام قوای دشمن در آنجا بود. حدود ساعت ۰۲:۰۰ گزارش شد: «[تیپ] ۲۵ کربلا همه [نیروهای دشمن] را به هم ریخته است. خاکریز دشمن را به هم ریخت. طوری که اصلاً ازدحام عجیبی [در غرب جاده] ایجاد شده است. آن طرف جاده کاملاً وضعیت دشمن را به هم ریخت. ... همچنین، [تیپ] ۸ نجف اشرف هم خیلی سریع دشمن را [از محدوده غربی جاده] دور زده و بعد یک واحدش ماند که اینها [اسرا] را جمع‌آوری بکند و واحدهای دیگر آن هم به پیشروی‌شان ادامه دادند. حتی توقع داشت که بیشتر [در غرب جاده] برود؛ یعنی از هدفی که داشت می‌خواست جلوتر برود که قبول نکردند. تیپ ۷ ولی عصر (عج) در منطقه قرارگاه نصر هم خیلی عالی عمل کرد و آن هم به اهداف خودش رسید.»

در تماس غلامعلی رشید فرمانده سپاهی قرارگاه فتح، با سرهنگ حسین حسینی سعدی فرمانده ارتشی قرارگاه نصر، برای کسب خبر از وضعیت این قرارگاه، حسینی سعدی گفت: «بچه‌های رئوفی [تیپ ولی عصر (عج)] هم همان کیفیت شما را دارند و به شما نزدیک می‌شوند.» رشید هم پاسخ داد: «الحمدلله بچه‌های ما هم دارند پیشروی می‌کنند.»

در حالی که نیروهای خودی با موفقیت به پیش می‌رفتند، به یکباره در جبهه دشمن سکوتی حاکم شد که از عقب‌نشینی او حکایت داشت. در این خصوص، غلامعلی رشید گفت: «دشمن بعد از این سردرگمی یک وضعیت ساکتی به خودش گرفته است. فکر می‌کنم حالا که عقب‌نشینی کرده، یک حالت ساکت گرفته است؛ یعنی آتش آن خاموش شد.»

عبدالله درویشی راوی قرارگاه کربلا، خبر الحاق یگان‌های قرارگاه فتح و نصر را این‌گونه ثبت کرد: «الآن [ساعت ۰۷:۰۲] خبر رسید که تیپ ۸ نجف و تیپ ولی عصر (عج) الحاق کردند. ... تیپ ۲۵ کربلا از سمت راست با موفقیت پیشروی کرده و می‌خواهد عمل الحاق خود را [با جناح راست تیپ نجف] انجام بدهد. تیپ ولی عصر (عج) هم که با [تیپ] نجف الحاق کرده است، در حال الحاق با تیپ محمد رسول‌الله (ص) [در جناح چپ خود] می‌باشد.»

فرماندهی قرارگاه فتح به تیپ نجف هشدار داد که ممکن است عقب‌نشینی دشمن تاکتیکی بوده و قصد داشته باشد دوباره حمله کند. بنابراین، نیروهای این تیپ باید مراقب باشند و منطقه تصرف‌شده را تثبیت کنند. در همین حال، تیپ ولی عصر (عج) هم که به جاده رسیده و ۷۰۰ متر آن را تصرف کرده بود، می‌کوشید از دو طرف با تیپ‌های نجف و محمد رسول‌الله (ص) الحاق کند.^(۳) درحالی‌که عملیات تصرف رخنه موجود میان قرارگاه فتح و قرارگاه نصر با موفقیت به انجام رسیده بود و نیروهای خودی در حال تثبیت مواضع تصرف‌شده بودند، حدود ساعت ۱۱:۳۰ دشمن با سه گردان زرهی، یک تیپ پیاده و یک تیپ کماندو به محور کیلومتر ۹۰ تا کیلومتر ۱۰۰ پاتک کرد. از این رو، سریعاً از توپخانه خودی درخواست شد روی قوای دشمن در این محور و در یک کیلومتری غرب جاده اجرای آتش شود.^(۴) با نبردی که بین دو طرف درگرفت، دشمن متحمل تلفات زیادی شده و حدود ۱۰ تانک عراقی منهدم شد. بدین ترتیب ارتش عراق نتوانست مواضع از دست‌داده خود در این قسمت از جاده را بازپس گیرد و به‌ناچار عقب‌نشینی کرده، در غرب جاده مستقر شد. محسن رضایی بعد از ظهر امروز آخرین وضعیت مواضع تصرف‌شده در غرب کارون را چنین تشریح کرد: «آن طرف، درست ۴۰ کیلومتر از جاده اهواز - خرمشهر دست ماست و ۲۰ کیلومتر هم این‌طور [از کارون تا جاده] رفته‌ایم در عمق؛ و ۴۰ کیلومتر در شمالی و جنوبی [روی جاده] هستیم. البته بعضی از جاها [از کارون تا جاده] ۲۰ تا ۲۵ کیلومتر و در بعضی جاها ۱۴ کیلومتر است و متوسط [منطقه سرپل تصرف‌شده در غرب کارون] همان ۸۰۰، ۹۰۰ کیلومتر مربع که می‌گفتند، هست.»

پس از اینکه سرهنگ علی صیاد شیرازی آمار شهدا را تا دیروز ۷۰۰ نفر اعلام کرد، محسن رضایی اظهار داشت: «حالا بیشتر شده است. ۷۰۰ نفر شهید، سپاه و ارتش دادند و زخمی هم داشته‌ایم. البته مجروحین خیلی بوده است؛ ولی این‌طور که می‌گویند ۷۰ درصد سطحی بوده است. دشمن دارد به این طرف می‌آید. جلسه‌ای هم گرفته و گفته که این جنگ سرنوشت ماست و از همه چیز تان باید بگذرید و دفاع کنید. طبعاً مقاومت می‌کنند و ما هم اشکالمان این است که همه‌جا باید از آب عبور کنیم و همه‌جا باید پل بزنیم، یعنی بچه‌ها [تیپ ۴۶ فجر و تیپ ۲۲ خرمشهر] رفتند به طرف خرمشهر و خواستند شهر را دور بزنند و رسیدند به یک باتلاق [در شرق جاده اهواز - خرمشهر و شمال سیل‌بند سلمانیه] و تانک‌هایشان گیر کرده است. ... الان بچه‌ها در ۱۲ کیلومتری [شمال] خرمشهر هستند.»^(۴)

حمید معینیان مسئول اطلاعات عملیات سپاه در قرارگاه کربلا، نیز تعداد اسرای عراقی را تا صبح امروز، ۳۸۰۰ نفر اعلام کرد که ۳۰۰ نفر از آنان در منطقه فکه به اسارت درآمده‌اند.^(۵)

به این ترتیب، سومین روز عملیات بیت المقدس در حالی به پایان رسید که نه تنها حملات امروز ارتش عراق در جبهه کرخه کور دفع شد، بلکه دو قرارگاه فتح و نصر توانستند در عملیاتی، رخنه میان خود را برطرف و با یکدیگر الحاق کنند و در نتیجه مواضع پدافندی این قرارگاه‌ها در پشت خاکریز قبلی عراقی‌ها در شانه شرقی جاده اهواز - خرمشهر در حدفاصل کیلومتر ۶۸ تا کیلومتر ۱۰۳ به طور کامل برقرار شد.

۱۲۷

به دنبال حملات هوایی امروز ارتش عراق در منطقه عملیاتی بیت المقدس، هواپیماهای ایرانی نیز مواضع عراقی‌ها در این منطقه را بمباران کردند.

امروز هواپیماهای عراقی در چند نوبت به حریم هوایی منطقه عملیاتی غرب رود کارون تجاوز کردند و ضمن بمباران مراکز تجمع نیروهای خودی، مناطق تصرف شده و راه‌های ارتباطی آنها، با سرعت زیاد و در سطح پایین به سمت پل‌های نصب شده روی کارون هجوم آورده و سعی کردند آنها را بمباران کنند که هیچ‌یک از بمب‌ها به هدف اصابت نکرد. در نتیجه این حملات، ۳ جنگنده عراقی بر اثر آتش پدافند هوایی ساقط شدند.

در مقابل، هواپیماهای ایران نیز ضمن دفاع از حریم هوایی منطقه عملیاتی بیت المقدس، مواضع و مراکز تجمع نیروهای عراقی را به ویژه در غرب جاده اهواز - خرمشهر، بمباران کرده و تلفات و خساراتی به آنان وارد آوردند. در این حملات یکی از هواپیماهای خودی سرنگون شد.^(۶)

۱۲۸

در ادامه عملیات روز گذشته قرارگاه فجر در منطقه فکه، امروز نیروهای این قرارگاه بار دیگر وارد عمل شدند و با وجود آنکه توانستند قسمتی از خط دفاعی دشمن را بشکنند، اما به علت خستگی و ازدست دادن توان خود به عقب بازگشتند.

طرح عملیات در فکه که بامداد دیروز به همت قرارگاه فجر اجرا شد، اگرچه هم‌زمان با عملیات بیت المقدس جبهه دیگری در مقابل دشمن گشود، لیکن نتایج مورد نظر فرماندهان قرارگاه مرکزی کربلا را - که حداقل آن اسیر کردن ۴۰۰۰ نفر و انهدام ۱۰۰ تانک عراقی بود - محقق نکرد و تنها دستاوردش تصرف ارتفاع ۱۸۲، اسارت حدود ۷۰۰ عراقی و انهدام ۲۰ تانک دشمن بود. به این ترتیب، عملیات دیروز تنها بخشی از طرح مانور مصوب را به اجرا گذاشت که ادامه آن می‌بایست هرچه سریع‌تر اجرا شود.*

بر همین اساس، مقرر شد از قرارگاه فجر فقط لشکر ۷۷ پیاده ارتش وارد عمل شده و ضمن پیشروی تا خط اول پدافندی دشمن در شمال جاده چنانه - فکه، آن را تأمین کند. به این منظور،

* مشروح جلسه فرماندهان سپاهی قرارگاه فجر و سپاه پاسداران منطقه ۸ (اهواز) با فرماندهان قرارگاه مرکزی کربلا در ضمیمه این گزارش آمده است.

دو تیپ ۱ و ۲ پیاده این لشکر از ساعت ۰۲:۳۰ بامداد امروز عملیات خود را آغاز کردند. تیپ ۱ از ارتفاع ۱۸۲ به طرف جاده فکه و تیپ ۲، که مأموریت اصلی این عملیات را برعهده داشت، در شمال جاده به طرف خط اول پدافندی دشمن وارد عمل شدند. نیروهای لشکر ۷۷ با نیروهای عراقی درگیر شدند. درگیری بدون نتیجه تا طلوع خورشید ادامه داشت و با وجود آنکه قسمتی از خط دشمن شکسته شد و نیروهای عراقی به عقب رفتند، ساعتی بعد نیروهای لشکر ۷۷ خسته شده و توان ادامه نبرد را از دست داده بودند، به عقب برگشتند. در چنین شرایطی، یک گردان از تیپ ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع) سپاه پاسداران که از ساعاتی قبل آماده شده بود تا در صورت نیاز، به کمک نیروهای لشکر ۷۷ بشتابد، وارد عمل شده و در منطقه‌ای که دشمن از دست داده بود استقرار یافت.^(۷) ساعت ۱۵:۵۵، گزارش شد که تعدادی از تانک‌ها و نیروهای پیاده دشمن در ۱۰ کیلومتری شرق پاسگاه فکه در حال حرکت به طرف شیخ قندی مشاهده شده‌اند. ساعت ۱۷:۲۰ این نیروهای دشمن که حدود یک تیپ زرهی و یک تیپ پیاده برآورد شده بود، به نیروهای خودی که هم خسته بودند و هم مهمات کافی در اختیار نداشتند، پاتک کردند و پس از اینکه حدود ۷۰ تن را به شهادت رسانده یا اسیر و مجروح کردند، بار دیگر در مواضع قبلی خود مستقر شدند.^(۸) نیروهای دشمن سپس به تحکیم و تثبیت مواضع پدافندی و مین‌گذاری در جنوب ارتفاع ۱۸۲ پرداختند و از ساعت ۱۹:۰۰ تا پایان امروز نیز مواضع یگان‌های خودی مستقر در این ارتفاع را زیر آتش قرار دادند.^(۹)

۱۲۹

طرح مرحله دوم عملیات بیت‌المقدس در جلسه بعد از ظهر امروز فرماندهان سپاه و ارتش بررسی شد. در این جلسه مقرر شد ابتدا تیپ ۳۵ امام سجاد^(ع) از قرارگاه فجر و تیپ عاشورا و تیپ ۱ زرهی لشکر ۱۶ از قرارگاه قدس در سه روز آینده به منطقه عملیاتی قرارگاه‌های فتح و نصر اعزام شوند، سپس دو قرارگاه فتح و نصر عملیات مرحله دوم را از جاده اهواز - خرمشهر در حدفاصل ۶۸ کیلومتر تا ۱۰۳ کیلومتر آن آغاز کنند و ضمن انهدام قوای دشمن در غرب جاده، مسافتی حدود ۱۳ کیلومتر را به طرف نوار مرزی طی کرده، آن را تأمین کنند. در ادامه عملیات، یگان‌های این دو قرارگاه می‌بایست با گردش به چپ (جنوب) تا شلمچه پیش رفته و خرمشهر را محاصره کنند. اگرچه در جلسه امروز فرماندهان سپاه و ارتش در خصوص مأموریت و مانور قرارگاه قدس بحثی نشد، لیکن اعتقاد بر این بود که این قرارگاه همچنان دشمن را درگیر نگه دارد.

در ابتدای جلسه که از ساعت ۱۵:۲۰ در قرارگاه کربلا با تلاوت آیاتی از کلام الله مجید آغاز شد،*

* در این جلسه محسن رضایی، رحیم صفوی، مجید بقایی، حسن باقری، غلامعلی رشید، احمد غلامپور، حسین علایی، عزیز جعفری، علی رضائیان و منوچهر مهرداد از سپاه پاسداران و سرهنگ علی صیاد شیرازی، سرهنگ حسین حسینی سعدی، سرهنگ سیروس لطفی، سرهنگ علی‌اکبر موسوی قویدل، نصرت‌الله معین‌وزیری، سرهنگ آخوندزاده، سرهنگ اقبال محمدزاده، سرهنگ سعدی‌نام و سرهنگ خلبان بیژن حق‌شناس از ارتش جمهوری اسلامی حضور داشتند.

سرهنگ صیاد شیرازی فرمانده نیروی زمینی ارتش، اظهار داشت: «مأموریت کلی که طی صحبت با برادر رضایی قرار شد در این جلسه اعلام کنیم، مأموریتی است که در آن انهدام عمده قوای دشمن [در غرب جاده اهواز - خرمشهر]، رسیدن به مرز و متمایل شدن به طرف جنوب و رسیدن به شلمچه برای محاصره کردن خرمشهر پیش‌بینی شده است. ... برای اینکه تقویت نیرو هم پیدا کنیم، بررسی شد که یک‌سوم نیروهای قرارگاه قدس بیاید در شمال قرارگاه فتح که باز توصیه شده و صلاح دانسته شد که این یک‌سوم را روی قدس ۱ [تیپ پیاده عاشورا از سپاه و تیپ ۱ زرهی لشکر ۱۶ از ارتش] حساب کنیم. در مجموع برآورد نیروهای دشمن، شناسایی موقعیت دشمن، تشکیل یگان‌ها، سازماندهی یگان‌های تک‌ور و به کاربردن امکانات زرهی مخصوصاً قرارگاه فتح جزء نکاتی است که پیش‌بینی شده. این کلیاتی بود که من خدمت برادران گفتم. حالا راجع به مسائل دیگر برادران رضایی می‌توانند بیشتر ما را آگاه کنند؛ ضمن اینکه برادرها هم اگر صحبتی دارند بگویند تا بعد به دستورات جزء به جزء مربوط به قرارگاه‌ها بپردازیم. قرارگاه‌ها می‌توانند با خیال راحت بروند دنبال طرح تاکتیکی‌شان که در یک زمان معین که فعلاً سه روز برآورد شده اعلام آمادگی را بر مبنای آن نیازمندی‌هایی که داریم از یگان‌ها بگیریم که ان‌شاءالله کارها انجام بشود.»

آنگاه، محسن رضایی فرمانده کل سپاه پاسداران گفت: «ما با سرپلی که گرفتیم دشمن را از پایین در حد ۱۵، ۱۶ کیلومتر پشت سر گذاشتیم. ... یعنی با این عمقی که در درون دشمن درست کردیم، در سمت راست و سمت چپمان دشمن را پشت سرمان گذاشتیم و رفتیم جلو. بعد، دشمن هم هیچ‌گاه فکر نمی‌کرد که ما به جاده برسیم. ... دشمن برنامه‌ریزی‌های وسیعی روی خط پدافندی وسیع جاده کرده بود. اینجا [شانه شرقی جاده اهواز - خرمشهر] یک خاکریز سه‌متری بسیار قوی دارد که الان ما به هیچ‌وجه دید نداریم؛ مگر اینکه بچه‌ها بیایند بالای خاکریز، بعد از آنجا دشمن را بزنند و با گرفتن این خاکریز، دشمن باز ضربه دیگری خورده. انهدام نیرویی هم که در آن طرف از تیپ ۶ زرهی و تیپ ۸ [مکانیزه عراق] انجام گرفته، گویا انهدام خوبی بوده که خود دشمن هم این را اعتراف کرده است. در پاتک‌هایی هم که امروز شد، در یک نقطه خودش اعتراف کرده که ۱۰ دستگاه تانک‌کش را زده‌اند. ... همین الان هم دشمن در تمام طول جبهه در یک سکوت رادیویی به سر می‌برد و دارد تجدید سازمان می‌کند. نکته دیگری که در این رابطه با سازمان دشمن مهم است اینکه اگر شلمچه را یک نقطه فرض کنیم و یک دایره‌ای به مرکزیت این نقطه اینجا ترسیم بکنیم، این نقطه مرکز اصلی مهمات و آماد و فرماندهی و تشکیلات دشمن است و قرارگاه تاکتیکی لشکر و قرارگاه تاکتیکی تیپ‌ها اینجاست و تقریباً یک مرکزیت مهم تشکیلاتی اینجا دارد و حتی بعضی از نیروها را از اینجا تقویت و تدارک می‌کند؛ یعنی نیروی اصلی‌شان اینجاست. البته دو تا جاده دیگر هم اینجا دارد که می‌خواهد به اینها برسد. شلمچه برای ما یک منطقه استراتژیکی و مهم است. الان در مقابل ما هم سه تیپ قوی دارد؛ تیپ ۱۷ را آورده پای کار، تیپ ۲۴ را آورده پای کار و تیپ ۱۰ زرهی هم هنوز وارد عمل نشده. این را عقب نگه داشته، تیپ‌های لشکر ۳ هم همه در خط هستند. البته خب با این وضعیت انهدام نیرو، از دیشب دارد [نیروی] پیاده اضافه می‌کند و تلاشش این

است که این جبهه را یک جبهه متصل به هم نگه دارد و بسیار نگران است. ... اگر ما می‌خواهیم آنجا عمل بکنیم احتیاج به نیرو داریم. ما آمدیم یک فکری کردیم به این صورت که گفتیم دو تیپ از دو منطقه بیاوریم. یک تیپ [تیپ امام سجاد^(ع)] را از قرارگاه فجر می‌آوریم که در شوش و دزفول است. قدس ۱ [تیپ عاشورا و تیپ ۱ زرهی لشکر ۱۶] را هم گفتیم آزاد بشود و بیاید اینجا [منطقه عملیاتی فتح و نصر] یک منطقه‌ای را خودش تحویل بگیرد که بتواند این جبهه را در رابطه با قرارگاه خودش فعال کند؛ گویا امروز بچه‌ها رفته‌اند که ببینند و گزارش بدهند که آیا این امکان‌پذیر هست یا نه. ... بعد آمدیم کمبود نیروها را این طوری برآورد کردیم که الان تیپ‌های ما معمولاً استعدادهای مختلف دارند. این بستگی به کادر فرماندهی دارد؛ بعضی تیپ‌های ما ۵ گردان است و بعضی ۷ گردان است. حتی ما تپی داریم که ۱۲ گردان دارد که تیپ رسول‌الله^(ص) است. ... ما می‌آییم استعداد این تیپ‌هایمان را بالا می‌بریم. اینها این خط را با بالا بردن استعدادشان نگه می‌دارند و استعدادهایی را آزاد می‌کنند و می‌توانند عملیات انجام بدهند. عمدتاً منطقه‌ای هم که باید توی آن عملیات انجام بگیرد، از این جاده حسینی - مرز و این مقدار فرورفتگی که به سمت شلمچه می‌آید، باید تا این حدود بیاییم که شلمچه تهدید بشود. نکته دیگری هم در رابطه با وضعیت دشمن هست و آن اینکه دشمن اینجا بسیار ضعیف است و توان اینکه این همه نیرو را بیاورد اینجا، برایشان استحکامات و جاده تدارکاتی درست بکند و آماد و تدارکات پیش‌بینی شده‌ای را توی منطقه بگذارد، به هیچ وجه ندارد و دشمنی که در مقابل ماست ارتباطش بسیار ضعیف است. ... وضعیت دشمن کاملاً در مقابل ما، یعنی در این ۱۰، ۱۲ کیلومتر فاصله ما تا مرز، یک وضعیت نابسامان است و باتوجه به حرکت خوب ۲۵ کیلومتری [از کارون تا جاده اهواز - خرمشهر] یا بعضاً حتی بیشتری که ما اینجا انجام دادیم ان شاء الله به راحتی می‌توانیم این حرکت را تا مرز ادامه بدهیم. حالا برادران مسئولین قرارگاه‌ها صحبت کنند که ببینیم چطوری می‌شود.»

سرهنگ حسینی سعدی فرمانده ارتشی قرارگاه نصر، گفت: «الان جهاد در رابطه با جاده‌سازی بایستی بسیج کند و با امکانات بیشتر کار کند. جاده‌ها به هیچ وجه قابل استفاده نیست. گردو خاک زیاد است و رساندن تدارکات به واحدها با اشکال صورت می‌گیرد. این را باید به یک ترتیبی شروع کند. دو، سه تا جاده را شن‌ریزی کنند و جاده را تا پشت جاده آسفالت برسانند. از هر پل حداقل یک جاده شن‌ریزی شده برسد به پشت جاده آسفالت. جاده را شن‌ریزی کنند و نفت سیاه بریزند رویش که بتوانیم سریع به پشت جاده آسفالت یخ و تدارکات و آب برسانیم؛ چون در حال حاضر آب از هر چه بگوئید برای خطوط جبهه واجب‌تر است.»

محسن رضایی گفت: «باید سریع این کار انجام شود. باید یک بسیج عمومی بکنیم و از همین جاده‌ها هم کلی می‌شود در هدایت و سازماندهی نیروها استفاده کرد.»

همچنین، سرهنگ نصرت‌الله معین‌وزیری افسر عملیات قرارگاه کربلا، اظهار داشت: «می‌خواستم این را عرض کنم این تیپ قرارگاه قدس اگر بیاید در آن منطقه [جناح راست قرارگاه فتح در ۶۸ کیلومتر جاده اهواز - خرمشهر] عمل کند بهتر این است که این تیپ را زیر امر قرارگاه فتح قرار بدهند. این در

جناح راست قرارگاه فتح بیاید جلو و همان مأموریتی را که به او می‌دهید انجام بدهد؛ منتها تحت کنترل قرارگاه فتح باشد.» سرهنگ صیاد شیرازی توضیح داد: «اینها می‌آیند در اینجا که جناح راست قرارگاه فتح را تقویت کنند که قرارگاه فتح تحرک بیشتری داشته باشد؛ منتها خب این در کنترل عملیاتی آن قرار دارد تا آن روزی که ان‌شاءالله آماده بشود و از منطقه خارج بشود و برود بالا و شما کمکش کنید.» سپس رحیم صفوی، معاون عملیاتی فرمانده سپاه گفت: «ما یگان عبورکننده و یگان تک‌ور هستیم و تمام تلاش دشمن در جهت تثبیت ما و به‌وجودآوردن یک خط پدافندی محکم است و ایده‌آل دشمن این است که آن خط را از ما بگیرد؛ یعنی جاده اهواز - خونین‌شهر را از ما بگیرد و پشت آن جاده پدافند بکند و ایده‌آل ما هم این است که تا رسیدن به هدف‌های تعیین‌شده به عملیات ادامه بدهیم. همان‌طور که در عملیات قبل هم گفتیم الان زمان به نفع ما نیست؛ زمان به نفع دشمن است. دشمنی که الان اینجاست یک حالت پراکندگی و عدم‌سازمان دارد و مواضع محکمی ندارد و هرچه ما معطل کنیم سازمان پیدا می‌کند، نیرو تقویت می‌کند و خودش را پیدا می‌کند؛ و الان که تا اندازه‌ای توانسته‌اند مواضع خودشان را در مقابل قرارگاه قدس تثبیت بکنند، من احتمال خیلی زیاد می‌دهم که تیپ‌هایی از لشکرهای ۵ و ۶ و همچنین از سایر یگان‌ها را آزاد بکنند و بیاورند پایین؛ چون اینجا اصل مطلب است. اینجا ما چند تا گزارش بی‌سیم داشتیم که از غرب دارد نیرو می‌آورد. بنابراین، زمان به نفع دشمن و به ضرر ماست. مطلب دیگر اینکه این سه روز برای نقل و انتقال نیروهای ما زیاد است و برادرهای سپاه ارتش هر دو باید تلاش بکنند که ظرف ۴۸ ساعت آینده این نقل و انتقالات انجام بشود. برای عملیات و آن طرح عملیاتی که رویش بحث شده باید مسیر پاتک‌های احتمالی دشمن پیش‌بینی بشود و روی طرح جلوگیری و خنثی کردن پاتک‌های دشمن بیشتر باید فکر بکنیم. یک پیشنهاد دارم و یک انتقاد یا گلایه. پیشنهادم این است که ظرف همین ۴۸ ساعت آینده، دشمن را به‌هیچ‌وجه راحت نگذاریم. ... هرچهار قرارگاه [فجر، قدس، فتح و نصر] به‌هرصورت ممکن سعی کنند حتی اگر شده به‌صورت گشتی‌های رزمی بروند دشمن را به‌خصوص شب‌ها به‌هیچ‌وجه راحت نگذارند. ضمن اینکه تا می‌توانیم سعی کنیم در قسمت غرب جاده خاکی‌یز ایجاد کنیم. هرچقدر ما خودمان را به آن محور جاده مرزی نزدیک‌تر کنیم، این به نفع ماست. ... ما اطلاعاتمان از پشت نوار مرزی کم است. مخصوصاً نسبت به وضعیت زمین، اطلاعاتمان ضعیف است و کم می‌دانیم؛ پس باید اطلاعاتمان را در این مدت خیلی بالا ببریم و سازماندهی نیروهایمان را تقویت کنیم که از آن حالی که الان دارند از آن حالت دربیایند.

اما این انتقاد و گلایه‌ای که هست، نسبت به واحدهای زرهی مان است. واحدهای زرهی [ارتش] با پیاده‌ها همکاری ندارند و نسبت به نیروهای پیاده احساس مسئولیت نمی‌کنند و من به‌عنوان یک پاسدار به‌شدت از این موضوع گله دارم و در این رابطه فرماندهان قرارگاه‌ها را مسئول می‌دانم و از آنها می‌خواهم که به واحدهای زرهی‌شان دستور بدهند و بروند و به واحدهایشان سرکشی کنند. ... من اینجا اعلام می‌کنم که برادرهای زرهی ما همکاری ندارند؛ البته همه‌شان نه. بعضی از برادرهای زرهی ما هیچ‌گونه همکاری مناسبی با پیاده‌ها ندارند و اصلاً در یک حال و هوای دیگری هستند. درحالی که کار ما

و تلاش ما یک تلاش دسته‌جمعی است و برای پیروزی، همه ما باید تلاش کنیم. این درست نیست که یک عده‌ای از برادرهای زرهی خودشان را بدون توجه نشان بدهند و فشارها روی نیروهای پیاده باشد.» سرهنگ صیاد شیرازی در پاسخ به گلایه صفوی گفت: «اجازه بدهید، جوابش را در عمل می‌دهیم. به یاری خداوند لشکر ۹۲ [زرهی اهواز] بایستی در عملیات سهم بیشتری داشته باشد و به‌شدت خودش را نشان دهد. همین‌طور که چندین بار خودش را نشان داده، ولی اینجا جواب این گله را باید با عمل نشان داد و بعد ان‌شاءالله خود عمل این را ثابت خواهد کرد. می‌رویم دنبال عمل. خود من ان‌شاءالله فردا می‌آیم به قرارگاه، باهم می‌رویم منطقه، از نزدیک تمام منطقه را بررسی می‌کنیم و نواقص و مشکلات را می‌بینیم که در عمل جواب گیرا دارد. این بهترین راهش است.»^(۱۰)

۱۳۰

نیروهای ارتش و سپاه علاوه‌بر مقابله با اشرار مسلح در یکی از جاده‌های اصلی استان کردستان، یکی از روستاهای این استان را نیز از وجود ضدانقلابیون پاک‌سازی کردند. مردم پاوه هم از پاسداران شهر خود که در عملیات اخیر پاک‌سازی منطقه شرکت کرده بودند، تجلیل کردند. به گزارش خبرنگار روزنامه اطلاعات به نقل از ستاد عملیات غرب کشور، بر اثر درگیری نیروهای خودی با ضدانقلابیون مسلح در جاده سقز - دیواندره، ۵ تن از افراد ضدانقلاب کشته شدند و یک قبضه آر.پی.جی. ۷ و یک قبضه کلت کمری و یک قبضه اسلحه ژ ۳ به دست آمد. همین گزارش حاکی است نیروهای ارتش و سپاه در عملیاتی، روستای سویت در حوالی بانه را از وجود عناصر ضدانقلاب پاک‌سازی کردند. در این عملیات تعدادی سلاح و مقداری مهمات هم به دست نیروهای خودی افتاد.^(۱۱)

خبرگزاری جمهوری اسلامی نیز اعلام کرد که مردم پاوه امروز به پاس عملیات موفقیت‌آمیز سه هفته اخیر سپاه پاسداران در محور مریوان - کامیاران، به استقبال پاسداران در ۵۰ کیلومتری خارج از شهر رفتند. این خبرگزاری در ادامه افزود: «پاسداران سپاه پاوه با همکاری پاسداران مریوان و کامیاران توانستند طی این مدت منطقه‌ای وسیع در محور مریوان، کامیاران و پاوه را از لوث وجود ضدانقلابیون پاک‌سازی کنند و پس از گذشت سه سال امنیت را به این منطقه بازگردانند.»^(۱۲)

۱۳۱

امروز نیروهای سپاه و دادستانی انقلاب اسلامی موفق شدند چند خانه تیمی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) را در سطح شهر تهران کشف و تعدادی از عناصر اصلی آن را دستگیر کنند. در شهرستان رشت نیز یک خانه تیمی این سازمان پس از دو ساعت درگیری متلاشی و دو عضو آن کشته شدند. خبرنگار خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از مقامات مسئول در مراکز سپاه پاسداران و دادستانی انقلاب اسلامی گزارش داد واحدهای عملیات سپاه و دادستانی انقلاب اسلامی در

یک‌سری عملیات هماهنگ، از ساعت ۱۴ امروز در مناطق مختلف شهر به‌ویژه در مناطق شمال، غرب و شرق تهران «پس از محاصره لانه‌های تیمی منافقین [سازمان مجاهدین خلق] از طریق خانه‌های مجاور و مسیرهای منتهی به آنها، با حصول اطمینان از حضور کادرهای مرکزی در لانه‌ها، عملیات نظامی هماهنگ و گسترده‌ای را آغاز کردند که با به‌هلاکت‌رسیدن ۴۰ تن از منافقین و دستگیری بیش از ۳۰ تن از عناصر کادر مرکزی آنان ... لانه‌های تیمی به‌تصرف پاسداران انقلاب اسلامی درآمد. ... در میان عناصر کشته‌شده منافقین تعدادی از اعضای کادر مرکزی منافقین از جمله علی تدین، باقرزاده، ضابطی، مقدم و سعید منبری از کاندیداهای سازمان منافقین برای مجلس شورای اسلامی دیده می‌شوند.»^(۱۳)

از سوی دیگر، خبرگزاری جمهوری اسلامی در تماسی با روابط عمومی ستاد مرکزی سپاه پاسداران کسب اطلاع کرد که «این خانه‌ها همه در رابطه با یکدیگر بوده و در یک زمان نیز اقدام به محاصره آنها شده است.»^(۱۴)

خبرگزاری جمهوری اسلامی که در گزارش‌های ویژه خود تعداد خانه‌های تیمی کشف‌شده را ۲۲ مورد اعلام کرده است، در گزارش‌های عادی خود اطلاعیه مشترک روابط عمومی ستاد مرکزی سپاه پاسداران و روابط عمومی دادستانی کل انقلاب اسلامی را منتشر کرد که در آن تعداد خانه‌های تیمی بیش از ۱۰ مورد اعلام شده است. در این اطلاعیه نتایج عملیات امروز علیه سازمان مجاهدین خلق (منافقین) چنین گزارش شده است:

«الف) از هم‌پاشیدن بیش از ۱۰ مرکز و پایگاه اصلی منافقین که با تصرف آنها مدارک و غنایم نظامی و مقادیر زیادی پول و جواهرات از مزدوران زبون امریکا در داخل کشور به دست آمد. ب) دستگیری و هلاکت بیش از ۵۰ نفر از عناصر تشکیلاتی.

ج) به‌هلاکت‌رسیدن عناصر کادر مرکزی و مرکزیت منافقین از جمله:

۱. محمد ضابطی از کادر مرکزی و دارای سابقه عضویت و مسئول کل بخش اجتماعی.
۲. فضل‌الله تدین از مرکزیت منافقین و کاندیدای منافقین برای مجلس شورای اسلامی.
۳. کاظم باقرزاده عضو مرکزیت منافقین و از مسئولین بخش اجتماعی.
۴. حمید جلال‌زاده از کادر مرکزی منافقین و مسئول کل بخش تدارکات.
۵. حمید خادمی از مرکزیت منافقین و کاندیدای آنها در مجلس شورای اسلامی.
۶. حسن صادق از اعضای درجه یک و مرکزیت نهاد منافقین.
۷. فرشته اسدی عضو فعال و از مسئولین نهاد و همسر حمید خادمی معدوم.
۸. نصرت رضانی عضو فعال و همسر محمد ضابطی از کادر مرکزی سازمان.
۹. پری یوسفی عضو فعال و همسر باقرزاده از عناصر مرکزیت منافقین.
۱۰. حسن رحیمی از مسئولین نهاد و عضو درجه یک منافقین.»^(۱۵)

در همین حال، سپاه پاسداران منطقه ۳ (گیلان و مازندران) نیز در اطلاعیه‌ای اعلام کرد: «... لانه کادر مرکزی منافقین واقع در ده کیلومتری [جاده] رشت - تهران در ساعت ۴ بامداد ۱۳۶۱/۲/۱۲ به محاصره پاسداران رزمنده انقلاب اسلامی درآمد و در اثر تیراندازی به سوی رزمندگان، درگیری شدیدی میان طرفین به مدت دو ساعت به طول انجامید و در نتیجه آن لانه منافقین به وسیله گلوله‌های آرپی. جی ۷ و رگبارها طعمه حریق شد و دو تن از اعضای شبکه ترور منافقین در آتش خشم الهی به هلاکت رسیدند. ...»^(۱۶)

۱۳۲

وزیر کشور پس از دیدار با آیت‌الله منتظری در قم، به سؤالات خبرنگاران درباره این دیدار و آخرین اقدامات انجام‌شده در خصوص طرح ملاقات اسرای ایرانی و عراقی با خانواده‌هایشان پاسخ داد.

به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی، حجت‌الاسلام والمسلمین ناطق نوری وزیر کشور، عصر امروز در قم با آیت‌الله منتظری دیدار و گفت‌وگو کرد. وزیر کشور در پایان این دیدار اظهار داشت: «گزارشی از وضع وزارت کشور و همچنین کیفیت و چگونگی هماهنگ کردن با مسئولین اجرایی استان‌ها به عرض ایشان رسید و حضرت آیت‌الله منتظری نیز رهنمودهایی در این زمینه ارائه دادند.»

ناطق نوری در پاسخ به این سوال که مسئله دیدار اسرای جنگی با خانواده‌هایشان به چه مرحله‌ای رسیده است، گفت: «از نظر ما مقدمات این کار مدت‌هاست که فراهم شده و حتی نمایندگان ما با سفر به کویت، یکی از مراکز تبادل خانواده‌های اسرای جنگی را نیز آماده کرده‌اند. لیکن تا این اواخر، رژیم عراق هیچ جواب رسمی به این درخواست نداده بود. ولی اخیراً بر اثر فشارهای بین المللی مجبور به دادن یک جواب گردید؛ ولیکن شرایط بحق ما را مبنی بر دیدار خانواده همه اسرای ایرانی با آنان را نپذیرفته و مدعی شده است برخی از اسرای ایرانی خود نمی‌خواهند

حجت‌الاسلام والمسلمین ناطق نوری

با خانواده‌هایشان ملاقات نمایند که ما در جواب گفتیم مأمورین صلیب‌سرخ جهانی از آن دسته از اسرای ایرانی که بنا به ادعای رژیم عراق نمی‌خواهند با خانواده‌هایشان دیدار کنند، کتاباً نامه بیاورند؛ اما رژیم عراق این مسئله را نپذیرفت و احتمالاً به دلیل آنکه بعضی از اسرای ما را شهید کرده، نمی‌تواند جوابی در این زمینه بدهد.»

وزیر کشور افزود: «ما خواسته‌ایم یک کاروان ۲۰ نفری از پاسداران یا دیگر نهادها، گروه‌های اعزامی از خانواده‌های اسرای ایرانی را همراهی کند؛ زیرا هیچ‌گونه ضمانتی وجود ندارد که رژیم عراق با آنها چگونه عمل

می‌کند و این درخواست بحقی است که رژیم عراق آن را نپذیرفته و دنبال بهانه می‌گردد.» وزیر کشور همچنین گفت ما برای تبادل خانواده اسرای جنگی آمادگی کامل داریم و حتی امکانات و بودجه‌اش را نیز فراهم کرده‌ایم.^(۱۷)

۱۳۳

بعدازظهر امروز یک گروه از خبرنگاران داخلی و خارجی مقیم تهران به دعوت ستاد تبلیغات جنگ به مناطق آزادشده در عملیات بیت‌المقدس رفتند.

در سومین روز عملیات بیت‌المقدس، رسانه‌های خارجی همچنان به انعکاس اخبار منتشرشده از سوی ایران و عراق می‌پردازند و هنوز از صحت اخبار مربوط به دستاوردهای این عملیات مطمئن نشده‌اند. به همین دلیل به دعوت ستاد تبلیغات جنگ، یک گروه ۲۷ نفری از خبرنگاران داخلی و خارجی مقیم تهران بعدازظهر امروز رهسپار مناطق آزادشده در جریان عملیات بیت‌المقدس شدند تا از نزدیک دستاوردهای این عملیات را مشاهده کنند. در این گروه، خبرنگارانی از خبرگزاری‌های فرانسه، سوریه و تاس و روزنامه‌های آساهی توکیو، سینبو و سانکی از ژاپن و نیز فیلم‌برداران و عکاسانی از انگلیس و کانادا حضور دارند.^(۱۸)

۱۳۴

یک هفته‌نامه انگلیسی در مقاله‌ای با اشاره به اهمیت عملیات بیت‌المقدس و نیز با اعلام این خبر که مخالفان عراقی صدام حسین در نظر دارند هم‌زمان با هرگونه پیروزی بزرگ ایران، قیامی ملی به راه اندازند، تسلط حکومت صدام بر کشور عراق و تفرقه میان مخالفان وی را دو عاملی معرفی کرد که می‌تواند سد راه این قیام شود.

هفته‌نامه آبزورور در شماره امروز خود نبرد کنونی قوای نظامی ایران و عراق را شدیدترین و درعین حال قطعی‌ترین نبرد میان دو کشور خوانده و نوشته است: «با آغاز نبرد جدید، مخالفان عراقی صدام حسین درمورد استراتژی، هدف و زمان برای سرنگونی صدام به توافق رسیده‌اند و در نظر دارند هم‌زمان با هرگونه پیروزی بزرگ ایران تا پیش از ماه سپتامبر آینده [شهریورماه و زمان برگزاری اجلاس جنبش عدم‌تعهد در بغداد] قیامی ملی به راه اندازند. ولی این کار دو اشکال دارد: یکی تسلط قطعی رژیم بعثی عراق بر کشور و دیگری تفرقه میان مخالفان آن. بعضی از این مخالفان پیرو سوریه‌اند و بعضی دیگر پیرو ایران هستند.»

آبزورور افزوده است: «پیروزی نظامی ایران به مخالفان صدام حسین امیدواری بیشتری بخشیده و آنان را در عزم خود راسخ‌تر ساخته است. آن دسته از مخالفان صدام حسین که پایگاه سیاسی‌شان در دمشق است، عبارت‌اند از اعضای حزب بعث متمایل به سوریه تحت رهبری بار القیسی و جبهه میهن پرستان

کردستان تحت رهبری جلال طالبانی و جنبش سوسیالیست عرب تحت رهبری جواد دوش.^(۱۹) آبرور این گروه‌ها را غیرمذهبی خوانده و یادآور شده است: «اینها با حزب الدعوه که پایگاهش در تهران و رهبری‌اش با حجت‌الاسلام حکیم است، روابط کاملاً مساعدی ندارند، ولی اعتماد شیعیان و کردهای عراق به پشتیبانی ایران از آنان است که بزرگ‌ترین خطر را متوجه رژیم صدام حسین می‌سازد.»^(۱۹)

۱۳۵

به دنبال تلاش ایران برای جلوگیری از برگزاری اجلاس جنبش عدم‌تعهد در شهریور سال جاری در بغداد، علی‌اکبر ولایتی وزیر امور خارجه ایران که در رأس هیئتی برای یک دیدار چهارروزه به هند* سفر کرده بود، امروز به تهران بازگشت. اگرچه در بیانیه مشترک صادرشده در پایان این دیدار هیچ اشاره‌ای به مخالفت با برگزاری اجلاس عدم‌تعهد در بغداد نشد، باین حال رادیو امریکا به مخالفت دولت ایران با این موضوع اشاره کرد.

به نوشته روزنامه کیهان، در پایان دیدار هیئت ایرانی از هند، بیانیه مشترکی از سوی وزیران امور خارجه دو کشور صادر شد که در آن مواضع مشترک ایران و هند در صحنه سیاسی منطقه و جهان از جمله مسئله افغانستان، رژیم صهیونیستی، جنبش عدم‌تعهد و جنگ ایران و عراق اعلام شد. در این بیانیه وزیران امور خارجه ایران و هند ضمن ابراز امیدواری به گسترش و تحکیم بیشتر روابط دوستانه، اعتقاد راسخ خود به نقش پراهمیت جنبش عدم‌تعهد در تحکیم صلح و امنیت بین‌المللی و لزوم انسجام و استحکام بیشتر جنبش را مورد تأکید قرار دادند و یادآور شدند که سیاست عدم‌تعهد به منظور حفظ استقلال کشورهای جهان در برابر ابرقدرت‌ها و اتحادیه‌های نظامی آنان ارائه شده است. همچنین، وزرای امور خارجه دو کشور نگرانی شدید خود را درباره ادامه اعمال تجاوزکارانه رژیم اشغالگر قدس علیه مردم بی‌دفاع جنوب لبنان و فلسطینی‌های ساکن سرزمین‌های اشغالی ابراز داشتند و حمایت خود را از مبارزات برحق ملت فلسطین و سازمان آزادی‌بخش فلسطین به‌عنوان نماینده قانونی مردم فلسطین مجدداً تأیید و اعلام کردند که تنها راه حل بحران منطقه خروج نیروهای اشغالگر از کلیه سرزمین‌های عربی و فلسطینی است. درباره مسئله افغانستان نیز دو طرف با ابراز نگرانی از اوضاع این کشور، خواستار یک راه‌حل عادلانه و جامع براساس خروج کلیه نیروهای بیگانه، اصول عدم‌مداخله و احترام کامل به استقلال، حاکمیت و تمامیت ارضی افغانستان شدند.

علی‌اکبر ولایتی مواضع ایران درباره جنگ با عراق را برای همتای هندی خود تبیین کرد. وزیر امور خارجه هند نیز در مورد حل عادلانه منازعه در آینده نزدیک ابراز امیدواری کرد.^(۲۰) در همین حال، رادیو امریکا در برنامه ساعت ۰۶:۱۰ صبح امروز خود به نقل از ولایتی گفت: «دولت

* هند، یکی از اعضاء بانفوذ جنبش عدم‌تعهد می‌باشد.

ایران بار دیگر مخالفت خود با برگزاری کنفرانس غیرمتعهدها در بغداد را اعلام کرده و [افزود] در صورت وقوع چنین عملی، ایران و چند کشور دیگر آن را بایکوت خواهند کرد. دکتر ولایتی در مورد اوضاع افغانستان نیز گفت که نقطه نظرهای ایران را در این مورد که نیروهای شوروی باید بدون قید و شرط از افغانستان خارج شوند برای رهبران هند تشریح کرده است. وی گفت که باید به آوارگان افغان اجازه داده شود تا به مملکت خود برگردند و مردم افغانستان نیز باید حق تعیین سرنوشت خود را به دست آورند.^(۲۱) رادیو اسرائیل نیز اعلام کرد: «در بیانیه مشترکی که در تهران و دهلی نو انتشار یافت، هند از موضع گیری نسبت به جنگ خودداری ورزید و فقط ابراز امیدواری کرد که راه حل عادلانه‌ای برای آن پیدا شود. هند در ضمن نسبت به درخواست ایران دایر بر لغو برگزاری کنفرانس اسلامی غیرمتعهد در بغداد واکنش علنی نشان نداد.»^(۲۲)

۱۳۶

آیت الله سید کاظم شریعتمداری در مصاحبه‌ای، از پیشگاه خداوند به دلیل اطلاع از توطئه کودتا و افشانکردن آن طلب مغفرت کرد و ملتزم شد تا در آینده امثال این امور تکرار نشده، بلکه با شدت با این گونه افکار و اعمال مبارزه کند.

امشب در یک برنامه تلویزیونی، حجت الاسلام محمدی ری شهری حاکم شرع دادگاه‌های انقلاب ارتش، ضمن بیان توضیحاتی درباره معیارهای حق و باطل در اسلام و چگونگی مصاحبه با آیت الله شریعتمداری که به عنوان بازجویی در سه جلسه انجام شد، گفت: «شریعتمداری طی این بازجویی‌ها از آنجا که وی نمی‌خواست پاسخ‌های صحیحی بدهد دچار تناقض گویی‌هایی شد. وی در این بازجویی حتی از یک شاگرد کلاس نهم هم ناتوان تر بود.» حجت الاسلام ری شهری افزود: «سید کاظم شریعتمداری طی این بازجویی‌ها به بهانه اینکه مریض است و نمی‌تواند مطالب را درست ادا کند، تنها به سؤالات کتبی آن‌هم با مشورت عباسی، دامادش پس از پنج ساعت فکر کردن روی آن پاسخ داد و حتی به صورت شفاهی به سؤالات پاسخ نداد. وی خواست بدین وسیله از تناقض گویی پرهیز کند.» ری شهری با استناد به آیه‌های قرآن و احادیث و روایات نقل شده از پیامبر اسلام (ص) و ائمه اطهار (ع) افزود: «تاریخ صدر اسلام تکرار شد. به این معنا که مردم فهمیدند که حق را با معیار حق باید شناخت و نه با معیار شخص‌ها؛ و جامعه امروز ما برخلاف جامعه صدر اسلام این آمادگی را که حق را با معیار حق بشناسد پیدا کرده است.» حاکم شرع دادگاه‌های انقلاب ارتش در قسمتی دیگر از توضیحاتش گفت: «ریاست طلبی افرادی چون شریعتمداری نمی‌گذارد آنچه را که آنها می‌فهمند عمل کنند. تنها آن‌کس می‌تواند رهبری جامعه را به دست بگیرد که فقیه جامع الشرایط شود و هوی و هوس خودش را تابع امر خدا کرده باشد.» پس از سخنان حجت الاسلام ری شهری، گفت و گوی او با آیت الله شریعتمداری پخش شد.

آیت‌الله شریعتمداری در پاسخ به این سؤال که از چه تاریخی در جریان کودتا قرار گرفتید گفت: «در فروردین امسال از مطالب [حجت‌الاسلام] مهدوی در قم در جریان توطئه قرار گرفتم.» وی در پاسخ به این سؤال که قبل از اینکه این مسئله به صورت تند مطرح بشود به چه صورتی بود، گفت: «در خلال متجاوز از یک سال گذشته شنیده می‌شد که قطب‌زاده به صف مخالفین پیوسته، ریش گذاشته و حرف‌هایی در رابطه با امور جاری کشور می‌زند؛ اما به صورت توطئه اخیر از فروردین امسال از طریق مهدوی مطلع شدم.»

آیت‌الله شریعتمداری درباره مطالبی که در ملاقات‌های متعدد وی با مهدوی مطرح شده بود، اظهار داشت: «تا آنجا که یادم می‌آید در جلسه آخری که وی اینجا آمد، در چارچوب مخالفت‌های قطب‌زاده با دولت صحبت می‌کرد؛ می‌گفت قطب‌زاده با جمع کردن افرادی به دور خود می‌خواهد تظاهراتی راه بیندازد و سروصدا ایجاد کند.» شریعتمداری همچنین در مورد مطالبی که حجت‌الاسلام مهدوی در خصوص مسافرتش به خارج از کشور با وی در میان گذاشته بود، گفت: «در آخرین ملاقات‌هایی که مهدوی به اتفاق مناقبی با ما داشتند، ابتدا مهدوی این مسئله را که وی در خارج از کشور ادعای نمایندگی از ما را کرده بود، شدیداً تکذیب کرد و بعد شروع کرد به توضیح جریان مسافرتش به خارج و گفت مقصد اول من کشور سوریه بوده. چند روزی در آنجا ماندم، بعد به آلمان رفتم. در آنجا با بعضی از مقامات آلمانی ملاقات کردم. از طرف قطب‌زاده خودم وضع خراب ایران را برای آنها تشریح کردم و از فشار و خفقان در ایران برای آنها صحبت کردم و گفتم در اینجا مردم خیلی‌ها از حکومت و مقامات ناراحت و ناراضی هستند. مهدوی می‌گفت که بعداً به کشور پادشاهی سعودی رفتم و در آنجا هم با مقامات سعودی ملاقات کردم و می‌گفت با امیر عبدالله ملاقات کرده و به ایشان نیز همان حرف‌هایی را که در آلمان گفته بوده، گفته است و سعودی‌ها هم شکایت مفصلی از ایران به ایشان کرده‌اند. آقای مهدوی بعد از گزارش این سفر گفت اکنون قطب‌زاده دیگر شکل مخالفت‌هایش عوض شده و تصمیم به شکل مبارزه شدید گرفته است. ضمناً ایشان در آخر این ملاقات به من گفت که خوب است در این موقع چند روزی در منزل نباشید و شاید خطری برای شما متوجه شود و شما کشته شوید و من به این حرف هم ترتیب اثری ندادم و جوابی نگفتم.»

آیت‌الله شریعتمداری همچنین درباره مطالبی که آقای مهدوی با امیر عبدالله مطرح کرده بود، گفت: «تا آنجا که یادم می‌آید ایشان گفت که به امیر عبدالله گفتم آیا شما شریعتمداری را می‌شناسید. ایشان گفت اسمش را شنیده‌ام. مهدوی از طرف خود همچنین گفته است که اگر شریعتمداری بخواهد از ایران خارج شود و برای سکونت به کشور شما بیاید او را می‌پذیرد یا خیر؟ او گفته است از نظر ما مانعی ندارد، ولی اگر تنها برای اقامت در مکه یا مدینه بخواهد بیاید فایده‌ای نخواهد داشت.»

سید کاظم شریعتمداری در پایان مصاحبه درباره این موضوع که چرا با علم به این توطئه، آن را به مقامات اطلاع نداده است، گفت: «اولاً من از نیت خبیث اینها مطلع شدم، ولی چون کارشان در

یک مدت کوتاه غیر عملی به نظرم می‌رسید و تقریباً خیال می‌کردم که دولت آگاهی دارد. تصور نمی‌کردم که اینها بتوانند کاری را انجام دهند و اینکه کاری که نشدنی است، من خبر کنم و باعث گرفتاری یک عده‌ای غیر دخیل بشود؛ صلاح ندانستم. به علاوه، احتمال دادم که اگر بگویم خود ما را ترور کنند و اما در فکرم جولان می‌کرد که راه‌حلی پیدا کنم و اعلام کنم. اما به زودی این موضوع برملا شد و از اینکه فکر صحیحی در این کار نکرده‌ام و آنها را راه داده‌ام و گزارش آنها را شنیدم و به مقامات به موقع اطلاع نداده‌ام، خود را در پیشگاه خداوند مقصر می‌دانم و بسیار پشیمانم و اینکه پول به سیدمهدی مهدوی، هرچند به عنوان قرض داده شده است و این کار را نوعی تأیید عملی از طرف توطئه‌گر تلقی کرده‌اند پشیمانم و استغفار می‌کنم؛ و استغفرالله ربی و اتوب الیه؛ و از این قصورات به پیشگاه خداوند متعال استغفار می‌کنم و ملترم می‌شوم که آینده امثال این امور تکرار نشود، بلکه با شدت با این نوع افکار و اعمال مبارزه کنم.»

آیت‌الله شریعتمداری در پایان سخنان خود از امام خمینی درخواست کرد که با ملاحظه مطالب مطرح شده، از تبلیغات رسانه‌های گروهی، رادیو و تلویزیون و سخنرانی‌ها علیه وی جلوگیری کنند تا موجب ناامنی و خطر جانی برای وی نشود.^(۲۳)

ضمیمه گزارش ۱۲۸: جلسه فرماندهان سپاهی قرارگاه فجر و سپاه منطقه ۸ با فرماندهان قرارگاه مرکزی کربلا ساعت ۱۰:۱۰ امروز مجید بقایی فرمانده سپاهی قرارگاه فجر و سعید مرتاض جانشین فرمانده سپاه پاسداران منطقه ۸ (اهواز)، به قرارگاه کربلا آمدند^(۲۴) و با فرماندهان این قرارگاه گفت‌وگو کردند. بخشی از این گفت‌وگو بدین شرح است:

محسن رضایی: «دیشب چه شد که عمل نکردید؟»

مجید بقایی: «دیشب نیروها خسته بودند؛ یکی هم مسئله تدارک بچه‌ها بود.»

از وی سؤال شد چرا دو شب پیش که وارد عمل شدید، به عقب برگشتید؟ مجید بقایی در پاسخ گفت: «همان شب برادرمان حسن [درویش، فرمانده تیپ ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع) (۱۷ قم)] دنبال نیروها رفت. آنها که نیروهای برادر فضلی [تیپ ۳۳ المهدی^(عج)] بودند اصلاً به درد نمی‌خورند؛ خیلی خسته بودند و به خصوص از نظر آب و نرسیدن غذا و زیر گرما بودن خیلی به آنها فشار آمده بود. نیروهای برادر حسن درویش یعنی [تیپ ۱۷] قم هم خسته بودند. ... تا ساعت ۲ اینها را توی اردوگاه آوردند. ... قرارمان بر این شد که امشب [۱۳۶۱/۲/۱۲] با توجه به اینکه نیروها یک روز استراحت کرده‌اند، آن عملیات وسیع‌تر را انجام بدهیم. بعد، آمدیم رفتیم ارتش. آنها به ما گفتند که می‌خواهید چه کار کنید؟ گفتیم هدفمان این است که فکه برویم و در یک مرحله یا دو مرحله این کار را انجام بدهیم. خود شما چه طرحی برای این کار دارید؟ اینها گفتند ما باید اول خط سبز [خط اول پدافندی دشمن در شرق فکه] را تأمین کنیم. بعد گفتیم باشد ما یک طرح داریم که شما از بالا بیایید و خط سبز را تأمین کنید و ما از پایین این کار را انجام بدهیم. بعد، دیدیم یک دفعه نمی‌دانیم چطوری شد که [فرمانده] تیپ ۲ [لشکر ۷۷ ارتش] آمد و گفت ما حاضریم امشب عمل کنیم. ... تیپ ۱ کاری نداشت به آن شکل؛ فقط می‌خواست اصلی‌ترین کار را بکند که اشتباه هم بود. یعنی ما معتقد بودیم دارد اشتباه می‌کند. گفت که ما امشب عملیات را انجام می‌دهیم. البته تفکر خوبی داشتند. خود سرهنگ ازگمی [فرمانده لشکر ۷۷] می‌گفت که امشب باید با دشمن درگیر بشویم؛ به خاطر اینکه از اینجا نیرو نبرد [به منطقه عملیاتی بیت المقدس]. خب نیرویی هم که توی دستش بود نیروی خوب و سرحالی بود و هیچ کاری هم نکرده بود. یعنی دو گردان تیپ ۲ که توی آن عملیات احتیاط بودند و برای خودشان استراحت می‌کردند و اینها کاری نداشتند که به آنها گفتند بروید حمله کنید؛ تا اینکه شب حدود ساعت ۸ گفتند که ما حمله می‌کنیم که بعد

من و سعید [مرتاض] خیلی نشستیم فکر کردیم که حالا چه کار کنیم؟ اینها که حالا می‌خواهند خودشان وارد عمل شوند و یک جایی هم می‌خواهند بروند وارد عمل بشوند که کاملاً اشتباه می‌کنند از آنجا تنها وارد عمل شوند. همان جناحی [شمال جاده فکه] بود که [تیپ] ۱۷ قم، یک گردان و یک گروهانش با یک گردان ارتش رفته بود، ولی به سد و چیزی برخورد کرده بود، برگشته بود. ... بعد به آنها گفتیم که اگر شما امشب عمل کنید چند مسئله هست؛ یکی اینکه اگر موفق شوید چون پیگیر و مداوم است خستگی می‌آورد و فردا شب نمی‌توانید [برای ادامه عملیات تا فکه] عمل کنید. این، یکی. ثانیاً، دشمن می‌فهمد که ما داریم یک چیز مرحله‌ای را با او انجام می‌دهیم و احتمالاً برمی‌دارد از منطقه و عقب می‌رود یک جایی را می‌گیرد و همان‌جا هم می‌ماند، ولی اگر عمل نکنیم فکر می‌کند که در حد توانمان یک عملیاتی را انجام دادیم و دیگر کار تمام شد، یعنی ارتفاع ۱۸۲ را می‌خواستیم بگیریم و تمام شد. تا اینکه بالاخره تنها با همین دلیل که نه، به‌خاطر پایین باید عملیات کنیم، گفتند ما عملیات می‌کنیم. ساعت ۱۱ شب شده بود که آمدیم دیدیم که واقعاً صحیح نیست نیرو توی این عملیات برود، یک تک خیلی محدود و جبهه‌ای. به برادر حسن گفتیم آن گردانی که آن شب رفت... نسبتاً استراحت هم کرده بود، برو همه‌چیزش را آماده کن که هر وقت به آن گفتیم برو، وارد عمل شود و این به‌عنوان کمک بماند که اگر به مشکلی برخورد کردند بروند کمکشان کنند. ... از آن طرف گفتیم یک گردان ما که در خرم‌آباد بود را آماده کنند که اگر مسئله‌ای شد، آن‌هم از آن طرف بیاید به تیپ ۱ کمک کنند. آنها را آماده کردند و ماندند تا اینکه عملیات ظاهراً گره‌ای خورده بود و پیش هم نرفته بود. یعنی تا آخرین خبری که من آمدم گرفتم اصلاً اسیری گرفته نشده بود و ظاهراً هنوز خط هم گرفته نشده بود. از شب تا ساعت ۷/۵ [صبح] که من آمدم [درگیر بودن].»

محسن رضایی: «کجا رفتند، به دشمن چسبیدند؟»

مجید بقایی: «همین روبه‌رو. یعنی خط سمت شمال جاده [فکه] هست. یک خط این‌طوری بالا می‌رود. ما آن شب [شب ۱۳۶۱/۲/۱۱] از بالا به پایین [در شمال جاده فکه] زدیم و اینها [بامداد امروز] از پایین یعنی از روبه‌رو به آن زده‌اند.»

سعید مرتاض: «ما دیدیم اگر بخوایم همان تکه بالا و کوچک یعنی همان ارتفاع ۱۸۲، روبه‌رو و به سمت شمال جاده را عمل کنیم، این را ممکن است زور بزنیم و بتوانیم، ولی هیچ سودی برای ما ندارد و راهکار درستی هم ندارد. مگر اینکه بزنیم از روبه‌روی دشمن بالا بیاییم که این تلفات زیادی دارد و اگر بخوایم از پایین عمل کنیم دو مشکل دارد؛ یکی اینکه نیروی کافی نداریم، چون که نیروها خسته هستند و ثانیاً اینکه جاده‌ای برای تدارک نداریم. مهندسی قول داد که تا امروز جاده را آماده کند و نیرو را هم گفتیم که خوب است تا امروز استراحت کنند. ... جاده آماده می‌شود و نیروها هم فردا شب از پایین رمل ۴ می‌آیند جاده را یا می‌کشند اینجا و یا می‌کشند اینجا. به هرکجا که کشیدند نیروها از آنجا سرازیر می‌شوند و می‌آیند خودشان را به [رود] چرخوب می‌رسانند. ... لذا بعد از صحبت‌هایی که شد، تقسیم کار هم شد و قرار شد بچه‌های فضلی و کلهر [تیپ المهدی^(ع)] دنبال نیروها بروند و خود مرتضی [صفاری] و حسن درویش [تیپ ۱۷ قم] دنبال طرح بروند. بعد که من و مجید [بقایی] آمدیم رفتیم با لشکر ۷۷ صحبت کردیم، معتقد بودند که ما اول باید خط سبز [خط اول پدافندی دشمن] را تأمین کنیم و تا این خط تأمین نشود نمی‌توانیم به عمق دشمن برسیم.»

محسن رضایی: «آخرین وضعیت را بگویید.»

مجید بقایی: «صبح که آمدیم با سرهنگ ازگمی [فرمانده لشکر ۷۷] تماس گرفتیم، او می‌گفت که بچه‌های تیپ ۱ به جاده رسیده‌اند. ... صحبت‌ها آنچنان پخته و محکم نبود که اینها رسیده‌اند به جاده و همه‌اش مرتب می‌گفتند که با دشمن درگیریم.»

سرهنگ صیاد شیرازی: «من خودم با هلیکوپتر به آنجا [منطقه عملیاتی شرق فکه] می‌روم و این آقایان را هماهنگ خواهم کرد؛ به‌طوری‌که ان‌شاءالله با یک طرح و برنامه مشترک اینها آماده شوند و یک زمانی که مناسب باشد همگام با این برنامه‌ای که ما داریم آنها کار بکنند. این کار را می‌شود این‌طوری ان‌شاءالله انجام داد و درستش کرد. یعنی هر نارسایی باشد می‌رویم در محل و حلش می‌کنیم. فعلاً کار اساسی ما این است که به این طرح بزرگ [عملیات

بیت المقدس] خودمان برسیم. الان وقت نباید بگذرد.» سرهنگ صیاد شیرازی سپس با اشاره به اینکه عملیات امروز لشکر ۷۷ در منطقه فکه ساعت ۰۲:۲۰ باامداد شروع شده است، گفت: «فکر نمی‌کنم به خط سبز رسیده باشند.»
محسن رضایی هم با بیان اینکه «می‌خواهیم همه قرارگاه فجر را پایین [منطقه عملیات بیت المقدس] بیاوریم»، خطاب به مجید بقایی گفت: «شما بینید عملیات شما چطور است، اگر عملیات ساده و موفقیت آمیزی است که به نظر من باید همین‌طور باشد و می‌توانید هم انجام بدهید، انجام بدهید؛ وگرنه همین الان بروید شروع کنید به پایین آمدن و حدود ۲۴ تا ۴۸ ساعت دیگر مستقر بشوید و ۴۸ ساعت دیگر برای عملیات اعلام آمادگی بکنید.»^(۲۵)

منابع و مأخذ روزشمار ۱۳۶۱/۲/۱۲

۱. سند شماره ۷۳۴۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای قرارگاه کربلا (رکن ۲ نزاجا)، شماره ۴۷۲، ۱۳۶۱/۲/۱۲، ص ۱؛ و - سند شماره ۷۳۶۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای قرارگاه قدس، شماره ۵۵۷، ۱۳۶۱/۲/۱۲.
۲. سند شماره ۲۸۱۰/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۱۲، نوار شماره ۵۰۷۳)، عبدالله درویشی، صص ۲۸ - ۱.
۳. سند شماره ۲۸۹۴/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۱۲، نوار شماره ۵۰۷۴)، عبدالله درویشی، صص ۲۵ - ۲۳؛ و - سند شماره ۷۳۹۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی قرارگاه نصر، ۱۳۶۱/۲/۱۳.
۴. سند شماره ۲۶۷۸/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۱۲، نوار شماره ۵۰۱۴)، عبدالله درویشی، صص ۳ و ۲ و ۷.
۵. همان، ص ۳۰.
۶. همان، صص ۴ و ۵؛ و - خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۳، ۱۳۶۱/۲/۱۲، ص ۵۴.
۷. سند شماره ۲۶۷۸/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۳.
۸. سند شماره ۰۰۳۱/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت المقدس، گزارش راوی قرارگاه فجر، محمودی یکتا، ۱۳۶۱، صص ۱۲ و ۱۳؛ و - سند شماره ۷۳۴۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، صص ۱ و ۲.
۹. سند شماره ۷۳۷۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای قرارگاه کربلا (رکن ۲ نزاجا)، شماره ۴۷۳، ۱۳۶۱/۲/۱۳.
۱۰. سند شماره ۱۵۳۸/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: (طرح‌ریزی عملیات) عملیات بیت المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۱۲، نوار شماره ۴۹۶۶)، عبدالله درویشی، صص ۱۱.
۱۱. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۲/۱۹، ص ۲.
۱۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها
- (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۳، ۱۳۶۱/۲/۱۲، ص ۵۶.
۱۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۴۵، ۱۳۶۱/۲/۱۴، ص ۱۶.
۱۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۴۴، ۱۳۶۱/۲/۱۳، ص ۶.
۱۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۵، ۱۳۶۱/۲/۱۴، صص ۲۵ و ۲۶، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۲/۱۴؛ و - روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۲/۱۴، ص ۲.
۱۶. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۲/۱۴، ص ۳.
۱۷. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۲/۱۳، ص ۲.
۱۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۳، ۱۳۶۱/۲/۱۲، ص ۳۴.
۱۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۴۴، ۱۳۶۱/۲/۱۳، صص ۱۸ و ۱۹، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۲/۱۲؛ و - اداره کل مطبوعات و رسانه‌های خارجی وزارت ارشاد اسلامی، نشریه بررسی مطبوعات جهان، شماره ۱۸۷، ۱۳۶۱/۳/۲، صص ۴ و ۶.
۲۰. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۲/۱۳، ص ۳.
۲۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۴۴، ۱۳۶۱/۲/۱۳، ص ۵، خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از رادیو آمریکا، ۱۳۶۱/۲/۱۲.
۲۲. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۲/۱۲، ص ۸، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۱/۲/۱۲.
۲۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۴، ۱۳۶۱/۲/۱۳، صص ۸-۴؛ و - روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۲/۱۳، ص ۱۴.
۲۴. سند شماره ۳۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه کربلا در عملیات بیت المقدس، عبدالله درویشی، ۱۳۶۱/۲/۳۰ تا ۱۳۶۱/۲/۳۱، ص ۱۵۹.
۲۵. سند شماره ۲۶۷۸/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، صص ۲۵ - ۱۳.